

DEBA

Gapestokker

GAPESTOKKEN var i bruk i Norge og land vi gjerne sammenligner oss med til for omtrent 150 år siden. Det finnes mange eksemplarer i historiske samlinger. Min favoritt når det gjelder redselskabinetter ligger i San Gimignano, midt i idylliske Toscana. Her har noen idealister bygget et museum mot tortur og dødsstraff hvor europeernes utpekulerte fantasi på områ- det blir synliggjort så sterkt og tydelig at selv robuste sjeler blir rystet av et besøk. Det er ikke grenser for hva sadistisk kreativitet i kombinasjon med godt håndverk har kunnet frembringe av instrumenter for å pine menn og kvinner med avvikende meninger, tro eller adferd gjennom historien. Sammenlignet med steile og hjul, tengene, vagina- og rectum-sprengere, bur og kors virker gapestokken nesten som en uskyldig spøk.

MEN SLIK VAR DET IKKE. En dag eller en uke i gapestokk på kirkebakke eller torv, merket et menneske for livet. Navn og ansikt ble bokstavelig talt tråkket på og spyttet på. Menneskers ære og verdighet ble skitnet til. Gapestokken var visualisering av avvik, skam og nedverdiggelse.

Fordelen med det gamle samfunns gapestokk var likevel at en ble dømt til å stå i den. Den var selve straffen. Det som fantes av rettsstat plasserte sin autoritet bak utstillingen av stakkaren som skulle spottes av kollektivet.

VÅRT SAMFUNN BRUKES gapestokken som metafor for moderne mediers utstilling av enkeltpersoner. Metaforen er holdbar et stykke på vei: Navn og bilde i avisen er ikke fysisk smertefullt. En slipper å bli slått og spyttet på av forbipasserende. Men effekten av behandlingen ligner. Stakkarens uheldige livsfortelling prentes inn i hukommelsen til leserne og seerne, til alle oss tittere. Det opprettes en fil som kan åpnes når som helst etterpå, i privatliv og arbeidsliv: Å, ja. Det er jo han som fikk en dom for underslag i 1990.

Paul

I ORD

Forskjellen er at ingen blir dømt av retten til å sitte i gapestokk i vårt samfunn. Forslaget om dom til offentliggjøring og uthengning har vært lansert. I USA har man brukt mye fantasi for å bekjempe kriminalitet de senere år. Her har noen tatt til orde for at retten skal kunne dømme forbrytere til uthengning i mediene. Forslaget ble møtt med motstand fra pressens organer. Forståelig nok. Redaksjonene ønsket ikke å bli innlemmet i strafferettspleien på denne måten. De ville selv bestemme hvem som skulle omtales med navn og bilde i spalter og på skjerm.

SLIK FUNGERER DET. Presseetikken og de enkelte redaktørers moralske skjønn regulerer hvem som skal omtales anonymt og hvem som skal brettes ut. Stort sett fungerer det slik at forbrytelsens grovhet og størrelse legges til grunn for avgjørelsen ved desken. Dessuten skjeles det til om hovedpersonen på forhånd er en offentlig kjent person. Jens Stoltenberg ligger tynt an. Dersom han begår en forbrytelse mens han er statsministerkandidat for AP, vil sannsynligvis det ganske land få vite om det umiddelbart.

Det er mange problemer på dette feltet. Et av de største og såreste er dette: Når en avis offentliggjør navn og bilde på en mistenkt eller domfelt, skandaliseres samtidig en rekke andre personer: Barn, søsken, foreldre, ektefeller, kjærestere. Dette er en side ved den moderne gapestokk som diskuteres altfor lite: Hvordan er det å gå på skolen dagen etter at fars navn og ansikt har vært i avisen i en svært ubehagelig sammenheng?

Likevel diskuteres disse spørsmålene i enhver seriøs redaksjon. Presseetikken finnes, og den forvaltes slett ikke bare av kyniske kjøpmenn som vil øke løssalget.

MEN NÅ ER BILDET i ferd med å endre seg: Gapestokken har vandret fra rettsvesenet via avisredaksjonen og inn på gutterommet til nerdene. Hvem som helst med litt datakyndighet og kreativitet i omgang med historiske kilder kan plassere medmennsker i gapestokk på internett. Det har vi fått rikelig demonstrert den siste uken. En eller annen tulling mener at man kan bekjempe nazisme ved å offentliggjøre 60 år gamle medlemslister fra Nasjonal Samling.

Denne etiske sjokkmeldingen fra nerdenes rike bør føre til nye diskusjoner i redaksjonene: Det er presseetikken som setter standarden på dette området. Dersom journalistene og redaktørene flytter grenser for personvernet i mediene, kan de være sikre på at grensene vil bli ti-fold overskredet på internett. Dersom mediefolket slår i bordet og maner til varsomhet, kan vi i det minste håpe at det virker inn på nerdenes redaksjoner også.

DET ER NEMLIG VONDT å stå i gapestokk fortsatt. Både for skyldige og uskyldige.

Det er ikke alltid like lett å se forskjell, for oss som titter.

Paul Leer-Salvesen